

СТОРІНКА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

УДК 631.1:658.382.3

Соколова А.О.
аспірант

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ВАЖЕЛІ ВДОСКОНАЛЕННЯ УМОВ І ОХОРОНИ ПРАЦІ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД І ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

На основі аналізу сучасного стану умов і охорони праці в нашій державі та за рубежем обґрунтовується необхідність використання досвіду країн з розвинутою ринковою економікою в створенні раціональних і безпечних умов праці.

Кожна цивілізована держава повинна гарантувати своїм громадянам право на безпечні умови праці та захист від несприятливих факторів навколишнього середовища. Так, наприклад, у Німеччині ще в 1863 році був прийнятий перший закон про охорону праці, а в 1884 році – закон про соціальне страхування. Україна була першою серед країн СНД, яка в 1992 р. прийняла Закон “Про охорону праці” і виконала вимоги Міжнародної Організації Праці щодо створення належного державного нагляду за охороною праці. Але глибока економічна криза в країні й докорінні перетворення в політичному житті і соціально-економічних відносинах породили нові специфічні умови та проблеми, які мають безпосередній вплив на створення здорових і безпечних умов праці. Тому для України на сучасному етапі дуже важливим є досвід зарубіжних країн, який

допоможе спрямувати суспільну свідомість на розуміння і реалізацію ринкових механізмів.

У світі щорічно відбувається близько 250 млн. випадків виробничого травматизму (тобто 685000 виробничих травм в день, 475 – в хвилину і 9 – кожної секунди) та 160 млн. випадків професійних захворювань. Пов’язані з цим витрати еквівалентні 4% світового валового внутрішнього продукту. За даними останньої доповіді ЄВРОСТАТУ [4], в країнах ЄС на 147,9 млн. працівників мало місце 4918 тис. нещасних випадків з трьома і більше днями непрацездатності. У середньому в них травмувався на виробництві один із кожних 22 працівників. В таблиці 1 наведено дані Міжнародного Бюро Праці, які відображають стан виробничого травматизму в країнах з розвинутою ринковою економікою.[5]

Як видно з таблиці, кількість розрахованих смертельних випадків за коефіцієнт травматизму є вищою, ніж кількість нещасних випадків, які заявлені МОП. Це пояснюється тим, що в звітах Міжнародної Організації Праці не завжди

повідомляються дані про випадки травматизму по дорозі на роботу і з роботи та дані про кількість професійних захворювань із смертельними наслідками. Найвищий коефіцієнт травматизму в Іспанії – 10,2

Таблиця 1
Випадки виробничого травматизму із смертельними наслідками в країнах з ринковою економікою

Країна	Заявлений коефіцієнт травматизму (К) із смертельними наслідками *	Кількість зайнятих у суспільному виробництві, млн. чол.	Смертельні випадки, чол.**	Нещасні випадки із смертельними наслідками, чол.***
Австралія	7,00	7,721	554	324
Канада	6,93	13,506	936	724
Японія	7,34	64,570	2414	2414
Норвегія	3,80	2,079	79	60
Швейцарія	7,30	3,776	276	238
США	5,30	124,900	6600	6588
Австрія	6,10	3,742	228	160
Бельгія	7,00	3,777	264	115
Данія	2,90	2,555	74	75
Фінляндія	3,20	2,064	66	56
Франція	7,40	22,110	1636	1083
Німеччина	4,70	36,076	1712	1712
Греція	4,40	3,790	166	56
Італія	4,50	20,002	900	649
Люксембург	10	0,190	19	19
Португалія	5,80	4,458	258	258
Іспанія	10,20	12,042	1228	1008
Швеція	6,20	3,928	243	234
Великобританія	1,40	25,317	354	291
Країни ЄС	6,10	147,988	9027	5977
Всього	5,37	366,455	19662	16320

Примітка: курсив-усереднений коефіцієнт.

* - коефіцієнт травматизму (К) – показує частоту загибелі працівників в нещасних випадках з розрахунку на 100 тис. працюючих;

** - кількість смертельних випадків визначається множенням коефіцієнта травматизму на середньорічну кількість зайнятих;

*** - кількість нещасних випадків із смертельними наслідками, які заявлені в МОП

смертельних випадки на 100 тис. працюючих. А найвища безпека праці в таких розвинутих країнах як Великобританія, Данія, Фінляндія.

Ризик стати жертвою нещасного випадку на виробництві або постраждати від профзахворювання в Україні у 5-8 разів вищий, ніж у розвинутих країнах. На наших підприємствах травмується щорічно 65 тис. чол., з них 2,3 тис. гине, понад 6 тис.

набувають профзахворювання, 10 тис. чол. стають інвалідами (таблиця 2).

Найбільш високі коефіцієнти (13,8 і 12,0) та абсолютні цифри травматизму відмічаються в найбільших країнах колишнього СРСР – Росії та Україні. У 1999 році у нашій державі в незадовільних умовах працювало близько 3 млн. осіб, в тому числі жінок – понад 1 млн. Понад 121 тис. осіб було зайнято на так

Таблиця 2

Випадки виробничого травматизму із смертельними наслідками в європейських країнах колишньої соціалістичної орієнтації

Країна	Заявлений коефіцієнт травматизму (К) із смертельними наслідками	Кількість зайнятих у суспільному виробництві, млн. чол.	Смертельні випадки, чол.	Нещасні випадки із смертельними наслідками, чол.
Албанія	<i>11,43</i>	0,851	97	86
Білорусія	8,90	4,696	417	400
Болгарія	<i>11,43</i>	2,032	232	200
Хорватія	<i>11,43</i>	1,108	127	73
Чехія	4,32	5,945	257	257
Естонія	11,6	0,649	75	61
Угорщина	11,40	3,751	427	151
Латвія	7,40	1,205	89	89
Литва	6,00	1,675	101	128
Македонія	6,00	0,396	45	41
Молдова	<i>11,43</i>	1,681	192	66
Польща	5,70	14,747	840	645
Румунія	7,00	10,914	763	482
Росія	13,80	68,484	9450	6770
Словачія	6,00	2,147	129	121
Словенія	3,20	0,882	28	25
Україна	12,00	19,119	2294	2300
Разом	11,10	140,282*	15563	11895

Примітка: курсив – даних немає, тому цифри розраховані на основі показників інших країн регіону;

* – дані Світового Банку.

званих заборонених роботах. Аналіз виробничого травматизму, в тому числі зі смертельними наслідками, показує, що травмування людей на виробництві відбувається в основному через організаційні причини: незадовільну організацію робіт, порушення правил внутрішнього розпорядку і трудової дисципліни, низьку забезпеченість працюючих засобами індивідуального захисту, відсутність елементарних нормативних документів з охорони праці тощо. Зрозуміло, що такий стан в галузі безпеки праці негативно позначається на фінансово-економічному аспекті діяльності підприємств держави, і як наслідок - на нашому добробуті.

Ситуація в сфері охорони праці сама по собі не може покращитись без включення відповідних механізмів правової, фінансово-економічної і організаційної бази. Розглянемо, як вище перераховані механізми впливають на формування державної політики в сфері охорони праці в Україні і в країнах з ринковою економікою.

У промислово-розвинутих державах Заходу і США регулярно коректується законодавство з охорони праці, включаються все більш жорсткі вимоги безпеки до виробничого середовища, обладнання, матеріалів. Закладені в законодавчих документах нормативи змушують і підприємців, і працівників по-

справжньому займатись охороною праці. Форми і методи регулювання відповідальності власників підприємств і працівників за порушення в сфері охорони праці в зарубіжних країнах досить різноманітні.

Наприклад, у Франції за порушення законодавства про охорону праці підприємець карається штрафом у розмірі 600-1000 франків. При повторному порушенні посадові особи підлягають ув'язненню до 10 діб.

В Австрії порушник правил охорони праці може бути оштрафований на суму 1 тис. шилінгів, а власник підприємства, який нехтує безпекою праці, карається штрафом у розмірі 5-15 тис. австрійських шилінгів або ув'язненням на 1-3 тижні.

У Німеччині за навмисне порушення законодавства про працю на підприємця може бути накладений штраф до 50 тис. марок.

Відомо, що заходи щодо поліпшення умов праці повинні включати, крім економічного тиску і відповідальності, ще й методи матеріального стимулювання й зацікавленості працюючих. Тому в Польщі передбачено заміну доплат за шкідливі умови праці преміями за поліпшення виробничих умов, що відчутно стимулює цей процес.

Життя кожної людини в моральному плані є безцінним, та разом з тим воно несе в собі певний економічний потенціал. Сьогодні у нас не встановлена ціна людського життя (виражена в

національній валюті). Можливо це виглядає неетично, але такий офіційно затверджений тариф міг би стати, наприклад, основою розрахунку відшкодування моральної шкоди у випадку загибелі чи травматизму працівника. Ще в 1986 році американський професор університету в Нью-Каслі М.В. Джонсон-Лі оцінив життя працівника не менше як у 830000 доларів США, тому смерть працівника на виробництві обійдеться суспільству дуже дорого як у фінансовому, так і в соціальному аспектах. Що входить в цю значну суму? Вчені класифікують ці витрати як прямі і непрямі. Прямі - це компенсаційна виплата заробітної плати із фонду соціального страхування. Непрямих витрат є значно більше. Вони включають: витрати на виховання та навчання дітей загиблого; витрати на підготовку заміни йому; виручку від реалізації продукції, яку міг би виготовити загиблий; можливі витрати внаслідок реорганізації трудового процесу, а також вартість неминучого простою техніки чи обладнання. За підрахунками шведських вчених Яна-Еріка Гройера і Ульфа Йохансона, непрямі втрати можуть бути в 2-2,5 рази вище прямих.

Як констатує Європейське агентство з охорони праці, підводячи підсумки своїх двох проектів, в більшості країн-членів ЄС успішно використовується

система фінансового стимулювання для покращення техніки безпеки і охорони праці на виробництві. У Фінляндії, наприклад, економічний підхід до проблеми охорони праці дозволив збільшити ВВП на 1 відсоток. Практика показує, що капіталовкладення в охорону праці, особливо на підприємствах з шкідливими умовами, можуть приносити реальні прибутки як самим підприємствам, так і державі.

Визначати і впроваджувати в життя діючу галузеву та регіональну державну політику в сфері охорони праці в Україні досить проблематично, тому що відсутня детальна і систематизована інформація про умови праці, причини та фактори виробничого травматизму. У розвинутих країнах ці дані публікуються в щорічних статистичних збірниках Міжнародної Організації Праці, а також управлінь статистики, міністерств праці, інших установ.

У Німеччині, Франції, Швейцарії класифікацію, облік, статистичне опрацювання, публікацію даних стосовно умов праці, виробничого травматизму, професійних захворювань та прийом страхових внесків від власників підприємств виконують одні і ті ж заклади - органи страхування, що діють під контролем Міністерства праці. Інформація ґрунтується відповідно до типу професійних об'єднань: промислових, сільськогосподарських чи індивідуальних. Результати

опрацювання, а також опис реалізованих і запропонованих профілактичних заходів передаються федеральному Міністерству праці.

У Румунії і Угорщині існують державні науково-дослідні інститути охорони праці, куди надходить закодована інформація від регіональних служб нагляду за охороною праці, яка аналізується з допомогою електронно-обчислювальних машин.

У ряді держав (Данії, Чехії, Греції, Великобританії, Бельгії) існують управління, комісії, або інспекції охорони, безпеки і гігієни праці на підприємствах і організаціях.

У США та Японії збір, опрацювання та публікацію даних виконують міністерства праці, а компенсацію виплачують самостійні страхові компанії.

У Фінляндії особливу увагу приділяють забезпеченню підприємств зрозумілою і легкодоступною інформацією про різноманітні заходи в сфері охорони праці. Наприклад, відділ охорони праці Міністерства соціального забезпечення і охорони здоров'я публікує різноманітні інформаційні матеріали: результати досліджень в сфері охорони праці, огляди, статистичні бюлетені, брошури, спеціальні інформаційні матеріали, які видаються на конкретному робочому місці тощо.

Таким чином, зарубіжний

досвід функціонування міністерств праці, організацій, органів страхування, науково-дослідних установ показує, що повнота і достовірність інформації дозволяє проводити цілеспрямовану роботу на покращання умов і охорони праці. В Україні необхідно розширити і уточнити статистичні дані про причини виробничого травматизму і нещасних випадків, публікувати результати наукових досліджень в сфері охорони праці, створити єдину автоматизовану систему обліку, зберігання, опрацювання і передачі даних про стан охорони праці на всіх підприємствах і організаціях, незалежно від форми власності і типу господарювання.

Враховуючи ринкові перетворення, що відбуваються в Україні, а також прагнення нашої держави інтегруватись як повноправний партнер у європейське та світове товариство, перш за все потрібно забезпечити основний принцип у сфері охорони праці – пріоритет життя і здоров'я працівника у відношенні до результатів виробничої діяльності підприємства. Для цього необхідно сформувані такі соціально-трудова відносини, які відповідали б міжнародним нормам і базувались на Конвенціях і Рекомендаціях МОП. Становлення економіки ринкового типу повинно с у п р о в о д ж у в а т и с ь роздержавленням відносин в

сфері праці. Тепер, коли держава не втручається у виробничу діяльність підприємств, не бере на себе відповідальності за їх соціально-економічний стан, основним чинником поліпшення стану охорони праці повинна виступати економічна зацікавленість самих колективів.

Головними суб'єктами ринкової економіки є роботодавці, які представляють різні форми власності, й наймані працівники. Держава ж виконує лише допоміжну функцію у забезпеченні нормальних взаємостосунків між ними.

Підсумовуючи вище сказане, можна дійти висновку, що для вирішення ситуації, яка склалась в Україні у сфері працеворонної діяльності, враховуючи зарубіжний досвід, необхідно:

- активізувати інвестиційну діяльність, спрямовану на оновлення основних виробничих фондів та удосконалення техніки і

технологій, які застаріли;

- створити керівникам, власникам чи акціонерам підприємств такі умови, щоб працювати без аварій стало економічно вигідно;
- дозволити самим працівникам контролювати виконання умов договорів чи контрактів щодо умов і охорони їх праці;
- розширити систему нормативно-правового, інформаційного і фінансового забезпечення діяльності в галузі охорони праці.

За сучасних ринкових відносин, охорона праці перетворюється в ринкову категорію, Тому тісно й зацікавлене співробітництво роботодавців, працівників і держави в забезпеченні безпеки на виробництві – це основа економічного процвітання як окремих підприємств, так і суспільства в цілому.

Література

1. Бюлетень законодавства і юридичної практики України: Охорона праці в Україні . – 1999 . - № 12 . – 400 с.

2. Европейская озабоченность // Охрана труда и социальное страхование . – 1999 . - №12 . – С.2-7.

3. Ткаченко М. Полезное за “ бугром ”// Охрана труда и социальное страхование . - 1993 . -№4 . – С.24-27.

4. Eurostat: Statistics in Focus 1998/2, Accident at work at the European Union in 1994, European Commission, Luxembourg 1998, 4 p.

5. Takala J. Global estimates of fatal occupational accidents //Safety and health at work. ILO-CIS Bulletin, 1999, № 1, p. 27-39.

6. United National Development Programme: Human Development Report 1994, New York 1994, 226p.